

Fig. 1. Gamle Kirkegård. Hovedindgangen fra 1826, skænket af amtsforvalter Jens Worsaae og udført af stenhugger Balle (s. 247). Set fra syd. Foto EN 2004. – *Gamle Kirkegård* (*The Old Cemetery*). *Main entrance 1826, donated by the district revenue officer Jens Worsaae and executed by the stonemason Balle. Viewed from south.*

KIRKEGÅRDE I VEJLE

GAMLE KIRKEGÅRD

Kirkegården mellem Langelinie (oprindelig Kirkegårdsvej), Jacob Gades Stræde og Jernbanegade er anlagt 1825 efter forslag af gartner J. Petersen, Odense. Den afløste byens oprindelige †kirkegård omkring Skt. Nikolaj Kirke (jf. s. 78). Efter en udvidelse o. 1837 udgør arealet ca. 1,5 ha. Kirkegården benævntes i den første tid 'assistenskirkegården', herefter blot 'kirkegården' og fra 1871, da Østre Kirkegård var taget i brug, 'Gamle Kirkegård'.

Kirkegårdens anlæggelse. Kirkegården er anlagt som en såkaldt 'udenbys assistenskirkegård' efter forordningen 1805, der forbød begravelse inde i selve kirkerne og pålagde købstæderne at etablere egnede kirkegårde uden for byerne.[1] Grunden, der købtes af prokurator Seest, Vejle Mølle, var en fritliggende, ubebygget holm, kaldet 'Holmen', i de lave enge øst for byen (jf. kort s. 69, nr. 85). Konturerne af den gamle, afgræssede holm fornemmes stadig i terrænet, hvis omgivelser først blev bebygget i sidste halvdel af 1800-tallet samtidig med anlæggelsen af jernbanen Fredericia-Århus 1868. Udflytningen af kirkegården 1825 og de følgende år foregik samtidig med anlæggelsen af en ny havn, og de drivende kræfter bag den nye kirkegård var havnefoged Jeppe Jensen (†1838) og Herman Gerhard de Treschow, amtmand i Vejle 1820-26. Til pris for den sidstes ind-

sats for kirkegården, blev der endog forfattet et digt.[2]

Kunst- og handelsgartner J. Petersen, Odense, betaltes 25. sept. 1825 for en 'tegning og plan til en ny assistenskirkegård'.[3] Den bevarede, farvelagte *tegning* (fig. 2) viser kirkegårdens østre del (sektionerne 1-6) mod Langelinie. Ifølge den ledsagende tekst skulle kirkegården indeholde 1344 tæt liggende gravsteder, hvert kun 2½×1¾ alen og med en indbyrdes afstand på 1 alen.[4] Gravene i de seks afsnit var adskilt af 5 alen brede gange. Langs hegnet var der afsat plads til 30 'private gravsteder til familier', hver med plads til 4-8 personer. Disse familiegravsteder, der var beregnet til byens mere velhavende borgere, kunne 'forskønnes ved monumenter', som var placeret i et omkransende busket og bundet sammen af slyngende gange. Området omkring en 'stor grøn plads' inden for indgangen i syd var bredt nok til, at 'ligvognen kunne køre rundt om', og holde 'for midten', mens ligene blev aftaget for at bringes til gravstedet. Udvidelsen mod vest, mod Jacob Gades Stræde og Jernbanegade (sektionerne 7-11), blev udført efter en tegning af snedkermester og hospitalsforstander Morten Ottosen 1837 og fulgte idéerne fra Petersens plan 1825.[5]

Den første begravelse fandt sted 30. dec. 1825, da birkedommer Medens enke blev gravsat i kirkegårdens nordøstre hjørne. Ved kongelig resolution blev det 1826 tilladt at flytte 103 lig, der 1817-25 var begravet på kirkegården omkring Skt. Nikolaj. De flyttede grave blev 1827 forsynet med malede og nummererede egepæle. 1832 afmærkedes et område til begravelser i forbindelse med en mulig koleraepidemi; 1847 begravede man to selvmordere i 'den dertil bestemte selvmorderplads', 1850 benævnt som 'selvmorderkvarteret'.[3]

Kirkegården har i hovedtrækkene bevaret strukturen fra anlæggelsen 1825 og udvidelsen 1837. Gangenes placering er den samme, og langs hegnet mod Langelinie har gangen stadig sit gamle

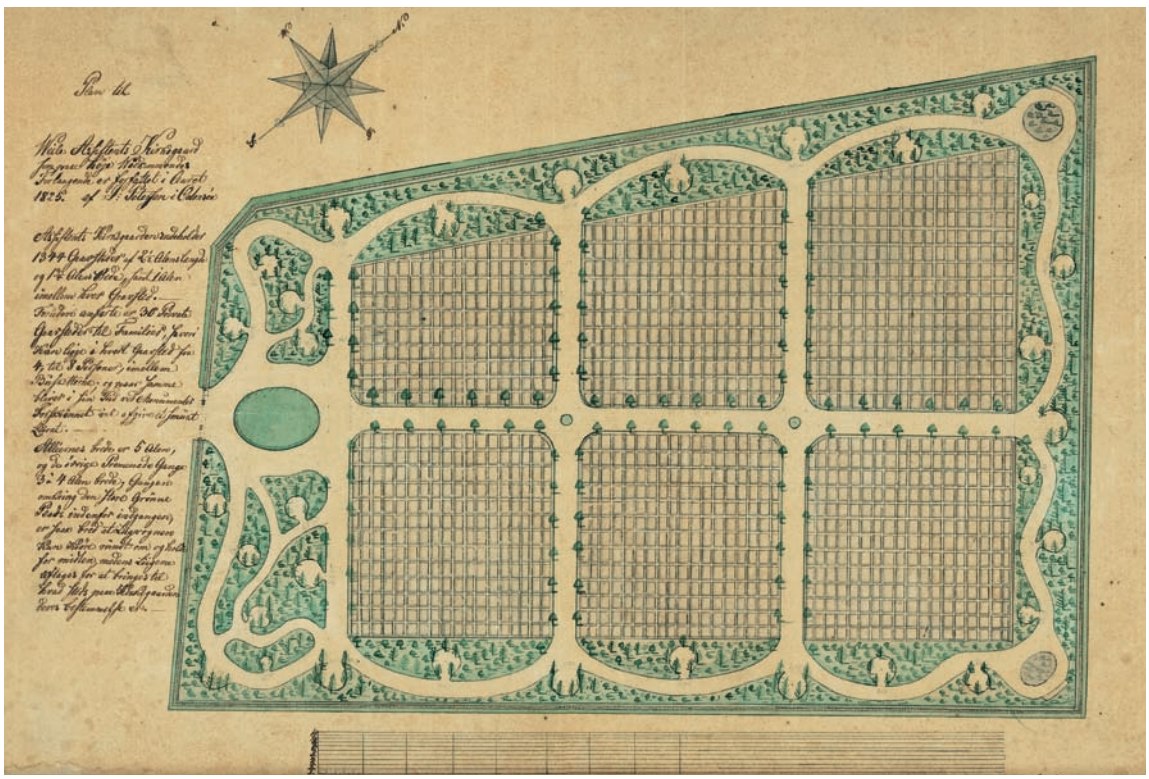

Fig. 2. Gamle Kirkegård. Plan til kirkegårdens indretning ved gartner J. Petersen, Odense, 1825 (s. 246). I Kirkegårdskontoret. – *Plan for the layout of the cemetery by the gardener J. Petersen, Odense, 1825.*

Fig. 3. Gamle Kirkegård. Vue over kirkegården set mod nord. Th. Mariasøstrenes grave (s. 249). Foto EN 2004. – *View across the cemetery towards the north. Right: Graves of the Marian Sisters.*

slyngede forløb. *Hegnet* udgøres mod de tre sider af tjørnehække over stensætninger og kampestensmure; kun i nord, foran Vor Frelsers Kirke og Langelinie Skole, afgrænses kirkegården af et jerngitter.

Hovedindgangen i syd (fig. 1), en køreport med flankerende låger, er skænket af amtsforvalter Jens Worsaae (†1840)[6] og udført 1826 af stenhugger Balle.[3] Den består af fire runde granitpiller med gitterfløje af støbejern, tidligere af træ. Søjlerne krones af granitkugler, som 1851 har afløst kugler af træ. Stensøjler og port blev efter opstillingen 1827 malet med 'stenkulører' og marmoreret. En nordre †*port* bestod 1827 af to træsøjler.[3]

Den spredte *beplantning* (jf. fig. 4) består 2005 fortrinsvis af lind samt enkelte ahorn og kastanjer. En hængebøg midt på kirkegården har nu nået en betragtelig størrelse. Langs gangene er der søjleklippede lærketræer, mens kirkegårdens hovedafsnit, hvoraf mange er udlagt i græs, omgives af bøgehække. Til den nyanlagte kirkegård indkøbtes 1825 et stort antal popler og hvidtjørn, og 1846 et højstammet 'sørgeasketræ'.[3]

Bygninger. Et lille *ligkapel*, vel fra o. 1920, i kirkegårdens nordvestre hjørne ved indgangen fra Vor Frelsers Kirke har tidligere fortrinsvis været benyttet af menigheden dér. Et *mandskabshus* mod Jacob Gades Stræde er opført 1976 efter tegninger af arkitekt Inge Lind, N. E. Steensens Tegnestue, Vejle. 1826 omtales et †*materialehus* til graverens og gartnerens værktøj. Til kirkegården må der tidligere have hørt en †*klokkestabel*, idet der 1863 anskaffedes en 'større †*klokke* til kirkegården'.[3]

En *fællesgrav* på pladsen inden for hovedindgangen (jf. fig. 1) rummer 13 danske soldater, der faldt ved træfningen ved Vejle 1864. Her er 6. okt. 1865 afsløret et *monument*, udført af billedhuggeren Niels Bondrop[7] og udformet som en obelisk af sandsten, 5 m høj. Indskriften anfører navne og rang på de faldne og lyder i øvrigt: »Herunder hviler 13 brave danske Krigere, som faldt

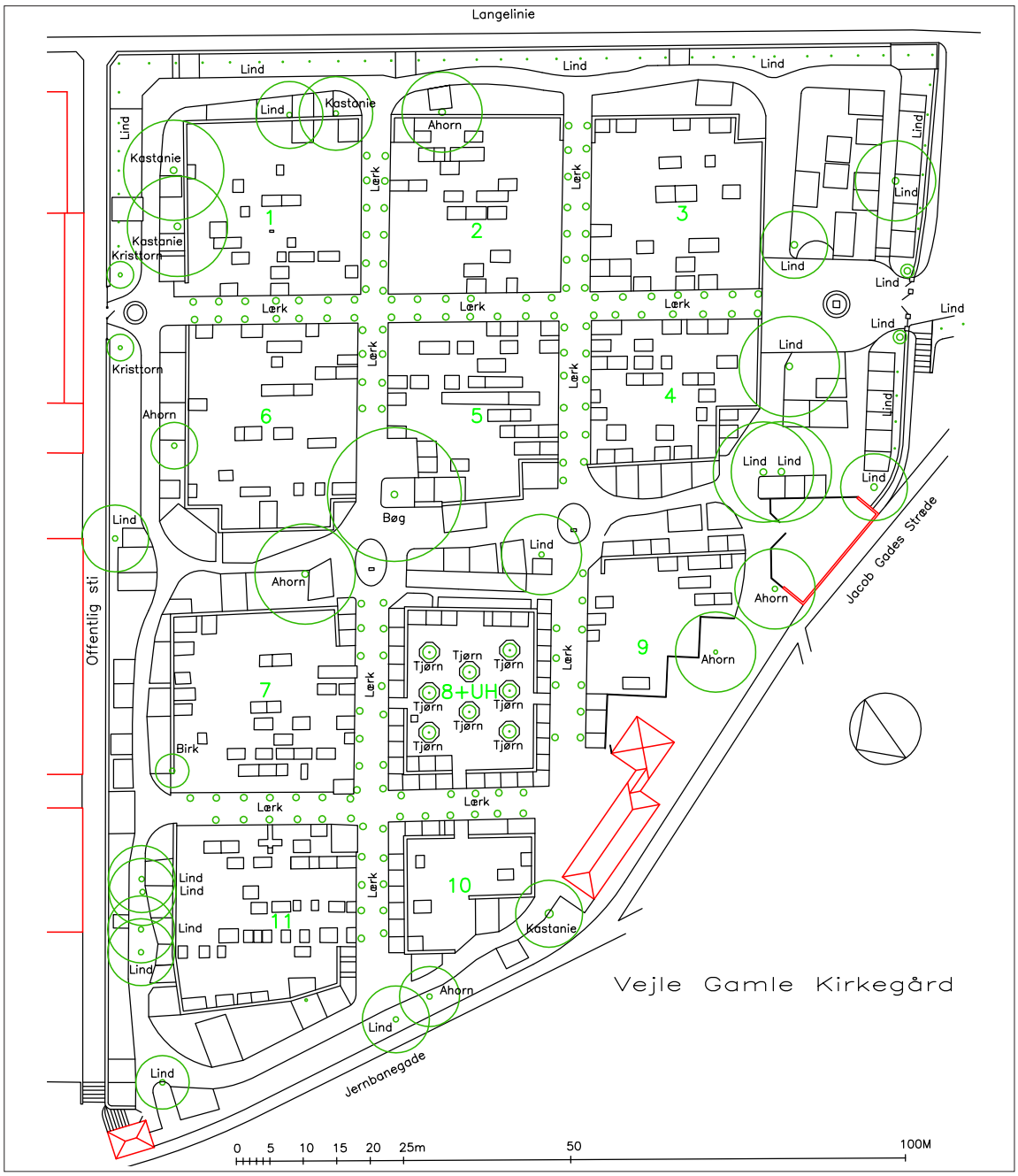

Fig. 4. Gamle Kirkegård. 1:1000. Oversigtsplan, 2004, med registrering af træer, ved landskabsarkitekterne H. P. Kofoed-Hansen og Jørgen Nielsen. – *Overview plan with registration of trees, 2004.*

for Fædrelandet i Kampen ved Veile d. 8. Marts 1864« og »Dette Minde reistes af danske Mænd og Qvinder«.

Andre *fællesmonumenter* for faldne krigere. 1) O. 1850. »Danske Krigere, døde paa Lazarethet i Veile i Krigsaarene 1848, 49 og 50«. Hvid marmorplade med indskrift, på kirkegårdens nordvestre afdeling.

2) 1920, minde over østrigske soldater, faldet 1864 (se kirkegårdsmonument nr. 2).

KIRKEGÅRDSMONUMENTER. Foruden de nedenfor beskrevne, ældre monumenter skal nævnes, at der midt på kirkegården findes en samling små og ganske ens monumenter af granit (jf. fig. 3) over *katolske Mariasøstre* fra det 1912 grundlagte Skt. Maria Hospital.[8]

1) O. 1775, over ukendte, genbrugt for Maren Stephansen, f. Saaby, 1762-1836, Martha Stephansen, f. Geltzer, 1798-1875 og Urban Jacob Stephansen, 1797-1844. Gravsten af lys kalksten, 164×93 cm, med den sekundære versalskrift indhugget i et stort udsvejfet skriftfelt. Det krones af en relieffremstilling af den opstandne Kristus og omfattes af velhugget rocailleværk (fig. 5), mens stenens hjørner har medaljoner med evangelisterne, der ses siddende ved arbejdet med hver sit symbolvæsen. På medaljonernes kanter læses foroven tv.: »S: Matthæus«, th.: »S: Marchus«, forneden tilsvarende: »S: Lucas« og »S: Johannes«. Stenen må oprindelig have hørt til i Skt. Nikolaj Kirke eller på dens †kirkegård, hvorfra der fra tid til anden blev bortauktioneret gamle ligsten (jf. s. 161, 184). På kirkegårdens søndre del.

2) 1800-25, over ukendte, genanvendt 1920 som minde over østrigske faldne i fægtningen ved Vejle 1864. Rødlig sandsten, 178×127 cm, med profileret kant og stort ophøjet felt i rundbueform, hvis hjørner har indlagte stjernerosetter i hvidt marmor; forneden afsluttes feltet af guttæ. Den sekundære indskrift er med indhuggede versaler: »Den im Jahre 1864 im Gefecht bei Veile gefallenen Österreichischen Soldaten zum Gedächtnis gewidmet. Von Ihren Kameraden 1920«. Stenen ligger skråt og vedbendsklædt på kirkegårdens sydlige del. Bag den står et ligeledes genbrugt støbejernskors uden indskrift (se nr. 15).

3) O. 1819, over »… den ædle Menneskeven Salig Anthon Henrich Havemann forhen Apotheker i Vejle«, ✶13. juni 1766 i Hannover, †20. sept. 1819. Han indlod sig i ægteskab 1. jan. 1803 med jomfru Kirstine Birgithe Winding og blev ved hende fader til tre døtre.

Stele, 235 cm høj, af rødlig sandsten med kronende urne og indfældet skrifttavle af hvidt marmor. Indskriften, med indhugget kursivskrift, afsluttes af et langt gravvers: »… Ej lindrer nu som

Fig. 5. Den opstandne Kristus, udsnit af kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1775, en gravsten lagt over ukendte (s. 249). Den må være tilført fra Skt. Nikolaj Kirke eller dens †kirkegård og er i 1800-tallet genbrugt for medlemmer af familien Stephansen. Foto EN 2005. – *The Resurrected Christ, detail of cemetery monument no. 1, c. 1775, a tombstone laid over an unknown deceased. It must have been transferred from the St. Nikolaj Church or its †churchyard and re-used in the nineteenth century for members of the Stephansen family.*

før sin Broders Smerte/ Hvo mindes hvad Han var som Egtemand/ Som Ven som Faderløses hulde Fader/ Hvor mild han saae til Mørke Armods Stand/ Og trøsted qvæged hjalp ved Ord og Gaver …«. På Havemanns familiegravsted med tre andre momumenter, hustruens og dennes søstres (nr. 8, 9, 11). Gravstedet, med omkransende hæk, findes lidt syd for kirkegårdens midte.

4) O. 1824, over Sophie Hedevig Mehl Evers f. Kragballe, ✶24. juni 18…, †(26. nov.) 1824, og Elisabeth C(?)… Evers, f. Kragballe, ✶…[m]arts 1896, †14. maj 1846. Begge var gift med bataljonskirurg (Anthon Heinrich Frederich) Evers. Tillige hviler her en datter af sidste ægteskab, Ane Sophie Hedevig Evers, ✶…1830, †17. sept. 1844. Gravsten af rød sandsten, 195×92 cm, med profileret kant, indskrift i indhuggede versaler og i hjørnerne indfældede rosetter af hvidt marmor. På kirkegårdens sydøstre del (jf. fig. 6) med ægtemandens tilsvarende sten (nr. 7) samt et støbejernskors (nr. 5).

5) O. 1826, over Christ. Malta Kragballe, ✶5. april 1756, †21. aug. 1826. Støbejernskors, 119 cm højt, med trepasender og laurbærkrans i det øvre felt. Indskrift i reliefversaler, nederst på

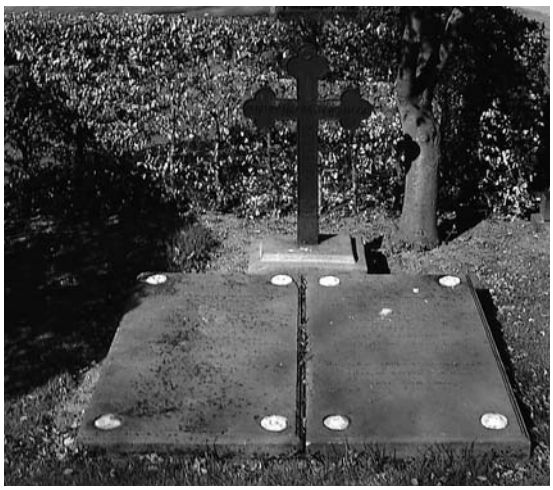

Fig. 6. Kirkegårdsmonumenter nr. 4, 5, 7, o. 1824-37 (s. 249f.). Gravstenene (nr. 4, 7) er lagt over bataljonskirurg Anton Heinrich Frederich Evers og hans to hustruer, Sophie Hedevig og Elisabeth, der var søstre, f. Kragballe. Endvidere støbejernskors (nr. 5) over Christ. Malta Kragballe. Foto EN 2005. – *Cemetery monuments, c. 1824-37.*

stammen: »Støbt i Horsens«. På kirkegårdens sydøstre del (jf. fig. 6) sammen med to foranliggende gravsten (nr. 4 og 7).

6) (Fig. 7), o. 1828, over »Candidat i Theologien Niels Worch, Giestgiver i Weile«, ✶6. juni 1779 i Colding, †3. juli 1828 i Weile. Gravsten af rød sandsten, 192×125 cm, med profileret kant og stort ophøjet skriftfelt, der er buet foroven og forneden afsluttes med guttæ; i feltets hjørner indfældede bosser af hvid marmor. Indskriften, i indhugget kursiv, afsluttes med gravverset:

»Som flittig Yngling, virksom Mand,
Og kierlig Ægtefælle.
Han Kierlighed og Tillid vandt
Hos de ham kiendte Ædle,
Thi blev hans Død for dem tungt savn
Og bittre Taarers Strøm
Men for ham selv den Roe og Løn
Som Gud gav Dydens søn«

I kirkegårdens nordøsthjørne, liggende skråt op imod kirkegårdens indre hæk.

7) O. 1837, over »Batalionschirurg Anthon Heinrich Frederich Evers«, ✶10. okt. 1785 i Gandersheim i kongeriget Hanover, †24. jan. 1837 i Veile. Kort gravvers. Gravsten af rød sandsten, 175×92 cm, svarende til de to hustruers (nr. 4). Ved siden af denne (jf. fig. 6) på kirkegårdens sydlige del.

8) O. 1837, over Ida Sophie Winding, ✶6. maj 1760 i Storring præstegård, gift med provst (Mathias) Thistrup sammesteds 1805, †16. april 1837 i Veile. Tavle af rød sandsten, 68×45 cm, med indhugget sortoptrukket kursiv. Svarende til søsteren Ane Margrethes (nr. 9) og som dette opsat på Havemanns familiegravsted (jf. nr. 3, 9 11).

9) O. 1838, over jomfru Ane Margrethe Winding, ✶1767 i Storring præstegård, †26. jan. i Veile. Tavle af rød sandsten svarende til søsteren Ida Sophies (nr. 8) og som denne opsat på Havemanns familiegravsted (jf. nr. 3, 11).

10) O. 1838, over havnefoged, Dannebrogsmand Jeppe Jensen, ✶16. okt. 1778 i Veile, †25. aug. 1838 sammesteds, og hustru Maren Jensen, f. Gregers Datter, ✶11. feb. 1779 i Veile, †2. marts 1860 sammesteds. Gravsten, 149×69 cm af grå kalksten med indfældet skriftplade og anden dekoration i hvidt marmor. Over skriftpladen, med indhugget skriveskrift (navne i fraktur), ses et indlagt håndtryk, under den symboler for Tro, Håb og Kærlighed. Næsten hele stenens flade udgør et stort ophøjet felt, hvis konkavt afskårne hjørner giver plads til indlagte rosetter i stenens hjørner. Den skråt liggende sten findes på kirkegårdens østlige del.

11) O. 1845, over Kirstine Birgithe Havemann, f. Vinding (jf. gaver til Skt. Nikolaj Kirke, s. 115), enke efter apoteker Anthon Henrich Havemann, †25. feb. 1845 i Veile i sit 82. år. Gravsten af rødlig sandsten, 191×127 cm, med profileret kant og indfældet skrifttavle af hvidt marmor med indhuggede versaler. På Havemanns familiegravsted men søstrenes og mandens monumenter (nr. 3, 8, 9), liggende let skråt foran mandens stele.

12) O. 1848, stærkt fornyet, over justitsråd og amtsforvalter i Veile Amt Jens Worsaae, ✶1780, †1840, hustruen Margrethe Elisabeth Worsaae, f. Berthelsen, ✶1796, †1848, og deres ældste datter Jensine Jacobine Mathilde Asmussen, ✶1815, †1844. Endvidere <justitsråd Peter Marius Worsaae, herredsskriver i Nørvang Tørrild herreder, ✶1816, †1877, og (hustru) Charlotte Sophie Vilhelmine Worsaae, f. Breckwold, ✶1835, †1897>. Indskrifttavlen, 51×62 cm, af hvidt marmor med

Fig. 7. Kirkegårdsmonument nr. 6, o. 1829 over teologisk kandidat og gæstgiver i Vejle Niels Vork (s. 250). Foto EN 2005. – *Cemetery monument, c. 1829, to the theology graduate and innkeeper in Vejle, Niels Vork.*

indhuggede versaler, er det eneste bevarede af det oprindelige monument. Den er i 1900-tallet indfældet i en retkantet, minimalistisk sandsten med spor efter kronende hvidt marmorkors. På kirkegårdens søndre del.

13) O. 1850, »C. Thisteds Familie Gravsted«. Støbejernsmonument, 191 cm højt, formet som en gennembrudt nygotisk spidsgavl med kronende dobbelt ringkors. Indsat tavle af hvidt marmor, 65×48 cm, med indhugget antikvaskrift. På kirkegårdens søndre del, lige vest for indgangsporten.

⋆14) O. 1850, et støbejernskors, 83 cm højt, med indskriften »P. Packnesss Familiebegravelse« (versaler). Korset har ender i nygotisk stil, øvre korsarm har stjerner omkring en sommerfugl, og på den nedre ses to nedadvendte fakler. I Vejle Museum (inv.nr. 574×1).

15) O. 1850, støbejernskors uden indskrift, 105 cm højt, udført som gennembrudt arbejde i nygotisk stil. Genbrugt 1920 på mindegravsted over østrigske faldne 1864 (se nr. 2).

16) O. 1852, over by- og herredsskriver Hans Frederik Carøe, ⋆1. marts 1784, †5. feb. 1852, og <Johannes Carøe, ⋆6. feb. 1881, †28. jan. 1947>. Sandstensgrotte med sokkel og kronende kors af hvidt marmor, 81 cm høj. Indfældet skriftplade af samme materiale med indhuggede, sortoptrukne versaler. På kirkegårdens sydøstlige del.

17) O. 1854, over kancelliråd Peter Seest, ⋆18. maj 1780, †29. sept. 1854, og hustru Birgitte Christine Seest, f. Eggersen, ⋆5. feb. 1775, †21. jan. 1847, samt datteren Dorthea Frederikke Carøe, f. Seest, ⋆28. juni 1811, †19. juli 1848. Sandstensgrotte med vedbend og kronende kors af hvidt marmor, 83 cm høj. Indfældet indskrifttavle af samme materiale med indhuggede, sortoptrukne versaler. Øst for kirken på et gravsted, der er markeret ved en nyere sten med indskriften: »Chr. Seests's Familie-Gravsted«.

18) O. 1855, over Abelone Kier, f. Møller, ⋆1769, †1855. Sandstensgrotte med kronende kors af hvidt marmor, 74 cm høj. Indfældet tavle af samme materiale med indskrift i sortoptrukne, indhuggede versaler, der afsluttes med ordene: »Hun elskede fra begyndelsen til enden«. På kirkegårdens sydlige del.

19) O. 1859, over købmand Peter Glud, ⋆11. aug. 1788 i Horsens, †15. dec. 1859 i Veile. Monument af form som en skriftrulle, 40×30 cm, af hvidt marmor med kronende kors. Indskrift med sortoptrukne indhuggede versaler. På kirkegårdens nordøstre del, på købmand P. Gluds familiegravsted, der rummer flere yngre monumenter af lignende udformning.

20) O. 1859, over skipper Søren Lauritzen Winding, ⋆18. dec. 1769, †23. jan. 1859, købmand Lauritz Karl Winding, ⋆23. jan. 1834, †29. april 1859, <Dorthea Winding, f. Hvid, ⋆9. maj 1800, †22. april 1876, Nielsine Winding, ⋆1838, †1899 samt dampskibsekspeditør H. P. Winding, ⋆20. nov. 1827, †5. aug. 1874 og hustru Else Kathrine Winding f. Hvid, ⋆5. marts 1835, †19. okt. 1906>. Stele af sandsten, 159 cm høj, med indlagt rundbuet skriftfelt af hvidt marmor samt foran soklen en sekundær skriftrulle af samme materiale, der rummer gravskriften over de to sidst-

nævnte. Indhugget sortoptrukken versalskrift og kronende sekundært kors. På kirkegårdens søndre del.

21) O. 1866, over Morten Ottosen, 1790-1843, og Elise Cathrine Ottosen, f. Geltzer, 1794-1866. Sandstensgrotte, 98 cm høj, med kronende hvidt marmorkors og glat skriftfelt, der har indhugget, sortoptrukket versalskrift. På kirkegårdens sydøstlige del.

22) O. 1862, over »Apoteker Assessor Pharm. P. F. Friis«, ⋆26. marts 1796, †4. maj 1862, Betty Friis, f. Blumensaadt, ⋆29. dec. 1799, †5. nov. 1880, og Anne D. Friis, f. Monrad, ⋆2. jan. 1836, †13. april 1865. Gravplade af rødgrå kalksten, 53×42 cm, med indfældet, oval skrifttavle af hvidt marmor; indskrift med indhuggede, sortoptrukne versaler. I kirkegårdens nordøstre hjørne, opsat skråt på familien Friis' gravsted, der i øvrigt rummer yngre monumenter.

23) (Fig. 8) o. 1867, over Ulrik Sechmann Boesen, »Biskop for Slesvig til Marts 1864«, ⋆22. juli 1797, †11. febr. 1867,[9] og Anna Johanne Boesen, ⋆5. sept. 1805, †21. dec. 1877. Obeliskliggende granitstele, 127 cm høj, med sløjfesmykket krans, der som den indfældede skrifttavle er af hvidt marmor. Indskriften, med indhuggede versaler, henviser for ham til 1. Kor. 2,2, for hende til Matt. 11,22. På kirkegårdens nordøstlige del, på et familiegravsted, der også rummer fire yngre monumenter.

24) O. 1869, over provst Jacob Lerche Jørgensen, R(idder) af D(annebrog), sognepræst til Vejle og Hornstrup, ⋆28. aug. 1779, †13. feb. 1864, Dorothea Magdalene Louise Lerche Jørgensen, f. Schaumburg, ⋆6. nov. 1782, †30. jan. 1869, Jacobine Louise Lerche Jørgensen, ⋆1. marts 1811, †4. febr. 1837 samt <Elise Antonette Lerche Jørgensen, ⋆28. marts 1809, †27. aug. 1888>. Sandstensgrotte med høj sokkel, kronende kors mangler, nu 118 cm høj. Indfældet skrifttavle af hvidt marmor med afrundede øvre hjørner og sortoptrukket antikvaskrift. Herover indfældet laurbærkrans i samme materiale. Sydligt på kirkegården, lidt vest for indgangsporten.

Fig. 8. Kirkegårdsmonument nr. 23, o. 1867, over Ulrik Sechmann Boesen, biskop i Slesvig indtil marts 1864 (s. 252). Foto EN 2005. – *Cemetery monument no. 23, c. 1867, to Ulrik Sechmann Boesen, Bishop of Schleswig until 1864.*

Fig. 9. Østre Kirkegård. 1:1500. Oversigtsplan, 2002, med registrering af træer, ved landskabsarkitekterne H. P. Kofoed-Hansen og Jørgen Nielsen. – *Østre Kirkegård (The Eastern Cemetery). Overview plan with registration of trees, 2002.*

25) O. 1870, over Ina Elis. Corneliussen, f. Nissen, *27. feb. 1812, †21. feb. 1870, samt Henr. Laur. Ingebjørn Kidde, 7. april - 3. sept. 1872. Forreven natursten, 80 cm høj, med indfældet bredoval tavle af hvidt marmor, der bærer indhugget antikvaskrift. På gravsted vest for søndre indgangsport.

ØSTRE KIRKEGÅRD

Kirkegården øst for Langelinie og syd for jernbanelinjen (Rødkildevej) er indviet i forbindelse med den første begravelse 2. nov. 1871. Den er anlagt på opfyldt engjord og er etableret i tre tempi, efter at det ældste og nordligste afsnit var

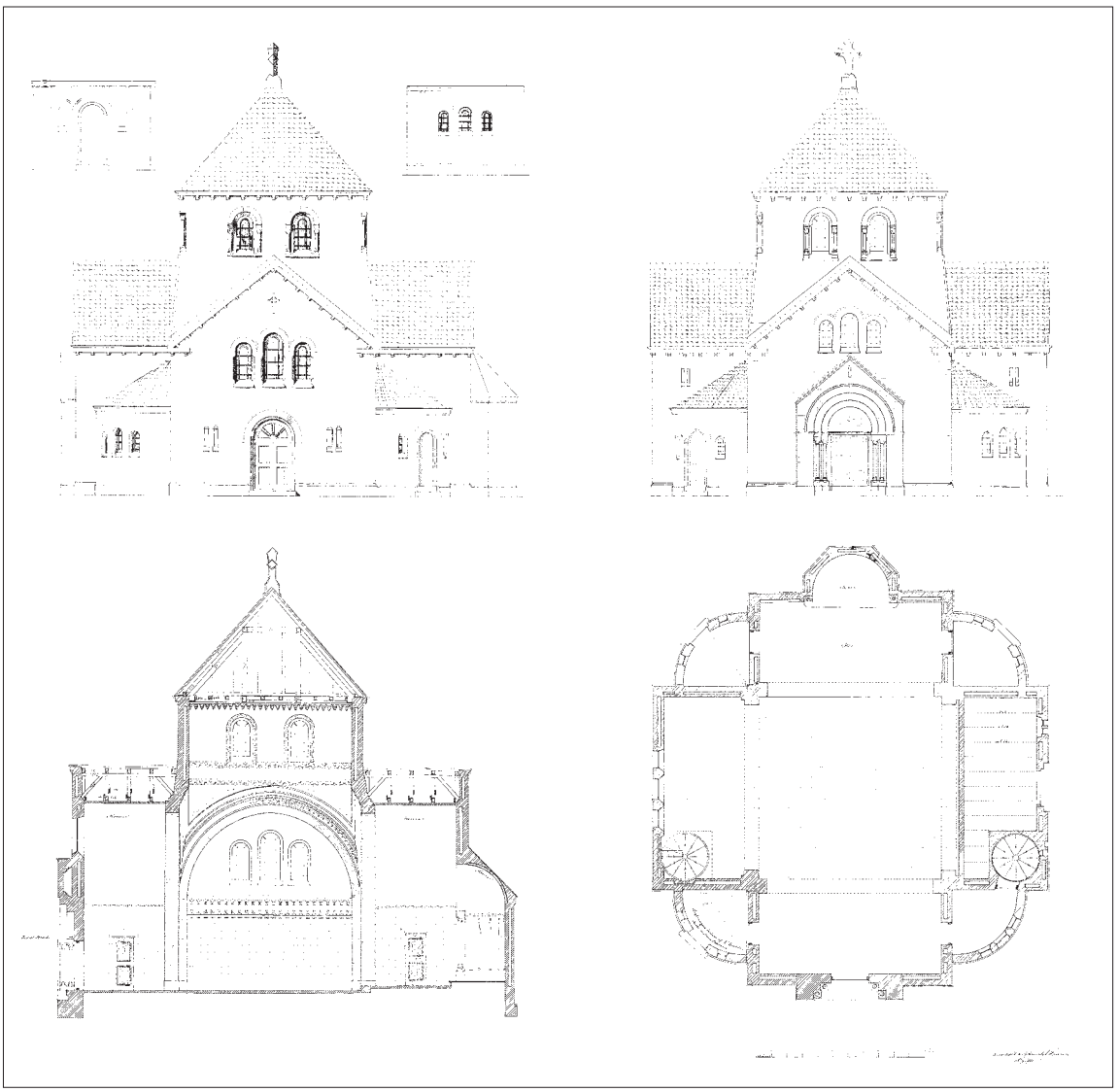

Fig. 10. Østre Kirkegård. Østre Kapel 1901 (s. 254). Opstalter, snit og plan. 1:300. A. C. Wiinholt og N. Christof Hansen 1901. I Kirkegårdskontoret. Planen er vist med øst opad. – *Østre Kirkegård (The Eastern Cemetery). Eastern Chapel. Elevations, section and plan by A.C.Wiinholt and N. Christof Hansen, 1901.*

erhvervet af byen allerede 1856. 1895-96 udvidede man kirkegården mod syd frem til den nuværende Ørstedgade, og 1905-06 tog man det sydøstre afsnit ud til Østerbrogade i brug. Det samlede areal udgør ca. 3,1 ha.

Det ældste afsnit blev anlagt 1867-69 under ledelse af gartner R. P. Lassen, der lod påfylde et anseeligt lag grus. Samtidig udførte landinspektør H. E. Ohrt et kort over den 'nye kirkegård' og et tilstødende areal, 'reservekirkegården'.[3]

I *beplantningen* (jf. fig. 9) indgår en ældre lindeallé i hovedaksen mellem indgangen ved Langelinie i vest og ligkapellet midt på kirkegårdens sydlige afsnit. Også hovedaksen nord-syd flankeres af lindetræer, og i øvrigt ses foruden birk, eg og røn enkelte ahorn og kastanjer samt akacie, blodbøg, hængeask og magnolia.

Ligkapellet (fig. 10), Østre Kapel, er opført 1901 i et samarbejde mellem arkitekterne Claudius August Wiinholt, København (tidligere Viborg),

Fig. 11. Østre Kirkegård. Østre Kapels indre set mod nordøst efter istandsættelse 1987 (s. 255). Foto i Kirkegårdskontoret. – *Interior of Eastern Chapel viewed towards north east after repairs, 1987*

og N. Christof Hansen, Vejle. Den interessante centralbygning er på det nærmeste en kopi af filialkirken i Hovborg, som C. A. Wiinholt havde opført 1895-96 (*DK Ribe* 2701f.), og som er én af flere små centralkirker, han nåede at bygge før sin død 1905. De to bygninger er af nøjagtig samme størrelse, og kun apsiden i Vejle, der udvendig er femsidet, afviger fra den i Hovborg.

Det korsformede kapel, der er af røde mursten, er bygget i en historiserende, romansk-byzantinsk stil med pyramidetag over korsskæringen. Indgangen i vest er en portal med cementsøjler under et tagafdækket fremspring, og også de rundbuede, trekoblede vinduer flankeres af småsøjler. I det *indre* (fig. 11), restaureret 1987 ved arkitekt Inge Lind, dækkes de fire korsarme af tøndehvælv (såkaldte Monier-hvælv), mens korsskæringen har kassetteloft. I gulvet ligger lysegrå fliser; de pudsede vægge er holdt i en lys duegrå tone, mens buer og apsisåbningens flankerende

Fig. 12. Nordre Kirkegård. Nordre Kapel, indviet 1923, set fra syd (s. 256). Foto NJP 2005. – *Nordre Kirkegård* (*The Northern Cemetery*). *Northern Chapel, consecrated in 1923, viewed from the south.*

søjler er hvide. I den krumme apsisvæg er 1905 udført et 3 m højt *stukrelief,*[10] forestillende en engel med mægtige vinger, der breder armene ud i en velsignende gestus. Den hvide figur står siden 1987 på en dueblå baggrund. Af *inventaret* er kun enkelte dele fra opførelsen, idet det meste, i helt enkle former, er fra restaureringen 1987.

En *mandskabsbygning* i kirkegårdens nordøstre hjørne er opført 1960 efter tegning af arkitekterne C. og K. Hess-Petersen, Vejle. Ombygget 2002.

NORDRE KIRKEGÅRD

Kirkegården nordvest for Horsensvej, indviet 2. dec. 1910, er byens største med et areal på ca. 13 ha. Den smukt beliggende kirkegård, hvis jorder for størstedelens vedkommende tidligere har tilhørt gården Lille Grundet (Hornstrup Sogn), er omgivet af skov på tre sider. Der er adgang ad en kørevej fra Horsensvej og ad en vej fra den nærliggende Nørremarkskirke (jf. s. 237). Færdslen foregår ad asfalterede veje i kirkegårdens hovedakser, der skærer hinanden i rette vinkler og er orienteret solret. Efter Horsensvejs regulering 1960 benyttes en muret og hvidtet *indgangsportal*, vel fra 1920'erne, kun lidt og alene af gående. Portalen er holdt i senmiddelalderlige former og har spidsbuet åbning under en kamtakket, teglhængt gavl. Den leder ind til en skov- og rododendronbevokset slugt uden for kirkegårdens sydøstre del.

Bygninger på kirkegården. *Nordre Kapel* (fig. 12) er opført midt på kirkegården efter tegning af arkitekt Frits Jensen, Vejle, og indviet 10. juli 1923. Kapellet tjente fra 1950'erne som en art distriktskirke i Vor Frelsers Sogn, indtil Nørremarkskirken kunne tages i brug 1976 (jf. s. 237). Den korsformede, teglhængte bygning har indgang i syd, og herover er opsat en ottekantet, kobberklædt *tagrytter*, kronet af et kors. I det indre dækkes rummet af to krydsende tøndehvælv. Det enkle *inventar* er i hovedsagen samtidig med kirkens opførelse, suppleret efter 1954 (da kapellet toges i brug som kirke) med et flytbart knæfald, hvis smedede skranke er udført efter udkast af arkitekt Villy Steffensen. En *klokke,* ophængt i tagrytteren, er ifølge indskrift leveret af De Smithske Jernstøberier i Aalborg 1922. Et vers, forfattet af digteren Anton Berntsen, lyder: »Unge, gamle, mænd og kvinder, jeg om dødens alvor minder«.[11]

Krematorium med *kapel* (Vejle Krematorium) (fig. 13), i kirkegårdens nordvestre del, er opført af arkitekt Jens Malling Pedersen, Vejle, og indviet 5. dec. 1967. En udvidelse ved samme arkitekt er foretaget 1997. Bygningen, af røde teglsten, er disponeret med et lavt indgangsparti omkring en gårdhave, mens selve kapellet hæver sig med slanke vinduesfelter. Skorstenen er udformet som en kampanile. Samtidigt inventar.

En *mandskabsbygning* af gule sten ved indkørslen fra Horsensvej er opført 1964 efter tegning af arkitekt N. E. Steensen, Vejle. Udvidet 1991. Et drivhus i det nærliggende gartneri, der betjener alle byens fire kirkegårde, er opført 1969.

Fig. 13. Nordre Kirkegård. Vejle Krematorium, opført 1965-67 og udvidet 1997. Set fra nordøst (s. 256). Foto NJP 2005. – *Vejle Crematorium, built in 1965-67 and expanded in 1997. Viewed from the north east.*

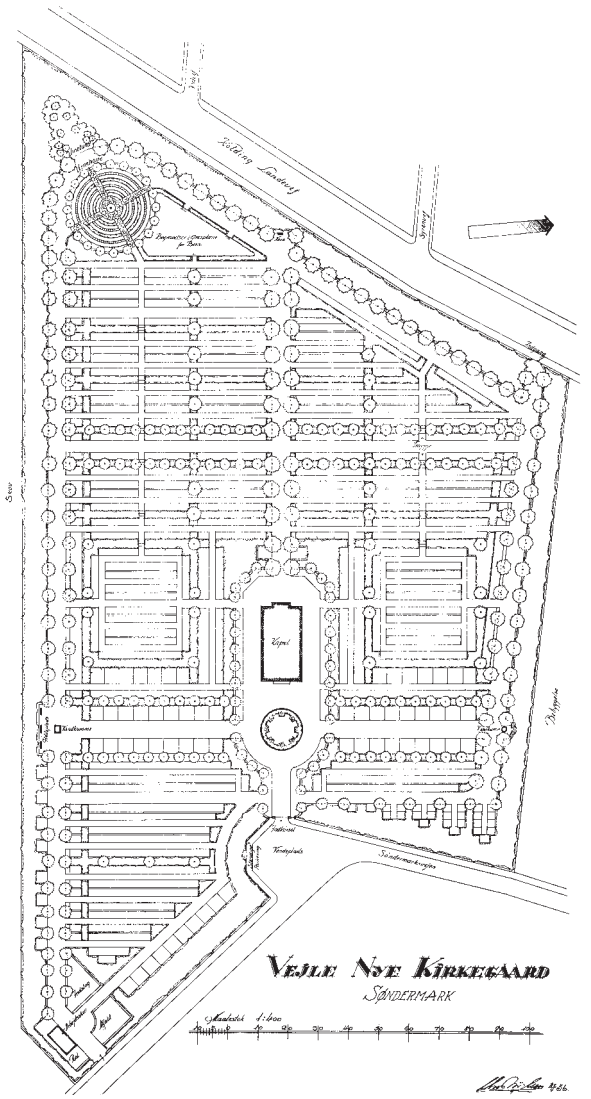

Fig. 14. Søndre Kirkegård. Forslag til kirkegårdens anlæggelse ved Chr. Nielsen 1936 (s. 258). Kun det østre afsnit blev udført efter planen, og kapellet, den nuværende Søndermarkskirke, fik en anden udformning. Tegning i Søndermarkskirken. 1:2500. – *Søndre Kirkegård* (*The Southern Cemetery*). *Proposal for the layout of the cemetery by Chr. Nielsen, 1936. Only the eastern section was built according to the plan, and the chapel, the present-day Søndermarkskirken, was given a different design.*

Fællesgrav fra 2. verdenskrig. I kirkegårdens sydvestre del er samlet og genbegravet *111 tyske flygtninge og 11 tyske soldater.* På gravenes græsklædte område, hegnet af en bøgehæk, står 43 korsformede gravminder af lysegrå granit af gængs tysk type fra 2. verdenskrig med op til fire navne pr. sten (sml. Lemvig, *DK Ringkøbing* 426f.). Blandt de begravede er adskillige børn, døde i foråret 1945. En liggende mindesten midt på fællesgraven bærer indskrift på tysk og dansk: »Hier ruhen 111 Flüchtlinge und 11 deutsche Soldaten, Opfer des zweiten Weltkrieges«.

En *mindesten for faldne frihedskæmpere*, 1952, opregner navnene på 11 vejlensere, der omkom under besættelsen 1940-45. Den rejste sten, der er af sort bornholmsk granit, er udformet efter forslag af arkitekt Villy Steffensen, der selv var modstandsmand. På forsiden læses navnene på de 11 frihedskæmpere, på bagsiden er indhugget et (signeret) digt af Anton Berntsen:

»Danmark var i lænker lagt,
danske mænd var værn og vagt.
Velfærd, liv og hjerteblod
ofred de med vilje god.
Intet større offer findes,
deres dåd skal længe mindes«.

Stenen blev afsløret 4. maj 1952 inden for kirkegårdens gamle indgangsportal ved Horsensvej, hvorfra den 1987 er flyttet til den nuværende plads ved indkørslen til kirkegården.

En selvstændig *muslimsk gravplads* er 2000 indrettet i kirkegårdens nordøstre afsnit.

Privat *mausoleum.* Uden for selve kirkegården, på den vestre skrænt af den skovklædte slugt, der leder ned til Horsensvej, er o. 1920 indrettet et mausoleum for konsul, købmand Andreas Schjøth (†1921) og familie.[12] Den lille murede og gråpudsede bygning i nyklassicistisk stil, der nu er næsten helt skjult i skoven, bærer over indgangen årstallet 1921 i romertal. I mausoleet er hensat Andreas Schjøths kiste og fire urner.

SØNDRE KIRKEGÅRD

Kirkegården mellem Koldingvej og Søndermarksvej er indviet 10. marts 1941. Arealet, der udgør ca. 3,8 ha., afgrænses mod syd af Søndermarksskoven, og hovedindgangen findes ved Søndermarksvej i øst. *Søndermarkskirken* midt på kirkegården (beskrevet s. 233) er bygget 1943 som kirkegårdskapel, men allerede 1948 indviet til kirke. På pladsen øst for kirken er opstillet en lille *skulptur* af hvidt marmor (jf. fig. 1, s. 233), forestillende to

sørgende putti. Skulpturen udgør den ene af to figurgrupper, som tidligere har smykket en grav på Østre Kirkegård, hvor den anden stadig findes. Skulpturen er udført 1912 (indhugget i soklen), mens en signatur formodentlig skal læses »ML« for Max Lange.[13]

Jorden til kirkegården blev erhvervet 1935, og kirkegården blev indrettet i de følgende år efter planer, som var udarbejdet af kirkegårdsinspektør Chr. Nielsen, Horsens, og kirkegårdsgartner Haumann, Vejle. Chr. Nielsens *forslag til inddeling og beplantning* 1936 (fig. 14) viser, at hans plan i hovedtrækkene blev fulgt på kirkegårdens østre halvdel. Svarende til hans plan 1928 til Vestre Kirkegård i Horsens (jf. *DK Århus* 6132f.) foreslog han en beplantning med alléer i faste akser, mens han i det sydvestre parti ville indrette dels en 'urnelund', dels en cirkulær 'urnehave' og foran disse en 'begravelse i græsplæne for børn'. Ingen af de sidste forslag kom dog til udførelse.

KILDER OG HENVISNINGER

Tegninger. I *Vejle Kirkegårdskontor*. Plan til Vejle Assistenskirkegård ('Gamle Kirkegård') ved J. Petersen, Odense, 1825. – Plan til Vejle Assistenskirkegårds udvidelse ('Gamle Kirkegård') ved M. Ottosen 1837. – Forslag til Vejle Ligkapel ('Østre Kapel') ved C. A. Wiinholt og N. Christof Hansen 1901; plan, snit og opstalter. – Planer med registrering af træer på Østre Kirkegård og Gamle Kirkegård ved H. P. Kofoed-Hansen og Jørgen Nielsen 2002 og 2004.

I *Søndermarkskirkens arkiv*. Forslag til Vejle nye kirkegård, Søndermarken, ved Chr. Nielsen 1936. – Forslag til kapel på Søndermarkens kirkegård ('Søndre Kirkegård') ved C. Hess-Petersen 1941; plan, snit og opstalter.

Litteratur. M. Basse, »Kirkegaarde i Vejle«, C. V. Petersen (red.), *Vejle Bys Historie*, Vejle 1927, 195-98. – Jørgen Johansen, »Noter om kirkegårdene i Vejle«, usigneret manuskript (o. 1980) i kirkegårdskontoret. – H. J. Boesen, *Søndermarkens kirkegård og kapel 1943-1993*, Vejle 1993. – Mogens Nielsen, »Ndr. Kirkegård, Ndr. Kapel og Krematoriet«, *Nørremarkskirken 25 år*, Vejle 2001, 2-8.

Arkivalier. LAVib. *Ribe bispearkiv*. Vejle Kirkes regnskaber 1821-99 (C 4.1375-86).

Redaktion ved Ebbe Nyborg og Niels Jørgen Poulsen. Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2005.

[1] Jf. Birgitte Kragh, *Til jord skal du blive. Dødens og begravelsens kulturhistorie i Danmark 1780-1990,* 2003, 154-57.

[2] Digtet er forfattet af Sophus Zahle i anledning af amtmand de Treschows afsked med byen: »Du sørged ei for Livet blot,/ Du ogsaa Døden gav en Have;/ I Stadens Larm ei soves godt, I Lundens Ly er Plads for Grave«. Erik With-Pedersen, *Optegnelser om »Holmen« og »Hestehaven« – nogle bidrag til Vejle Østbys historie*, Vejle 1992, 15-18.

[3] LAVib. *Ribe bispearkiv*. Vejle Kirkes regnskaber 1821-99 (C 4.1375-86).

[4] J. Petersens plan svarer til lignende planer, som han udarbejdede til udvidelsen af Assistenskirkegården i Odense 1828 og 1837 (*DK Odense* 1676). Sml. også planen 1835 til en assistenskirkegård i Horsens, nu Nordre Kirkegård (*DK Århus* 6120).

[5] Tegning i kirkegårdskontoret.

[6] *With-Pedersen* 1992 (jf. note 2).

[7] C. V. Petersen (red.), *Vejle Bys Historie*, Vejle 1927, 286.

[8] Se Jacob Jakobsen, »Sct. Maria Søstrene i Vejle«, *Årb-Vejle* 1961, 53-90.

[9] Jf. *Slesvigs Delte Bispedømme. Festskrift ved Slesvig Bispedømmes 1000 Aars Jubilæum 1948*, 1949, 369-73. Fornavnet staves her 'Ulrich'.

[10] LAVib. *Kirkeinspektionens arkiv*. Vejle Kirke. Regnskaber 1905 (C 622.11).

[11] Mogens Nielsen, »Ndr. Kirkegård, Ndr. Kapel og Krematoriet«, *Nørremarkskirken 25 År*, Vejle 2001, 2-8.

[12] Andreas Schjødt tog et stort ansvar ved opførelsen af Vor Frelsers Kirke (jf. s. 201). Som ejer af en del af Nørremarken, der 1910 blev solgt til anlæggelse af Nordre Kirkegård, betingede han sig den udvalgte plads til familiegravsted.

[13] Foreslået af Holger Pedersen i brev til kirkegårdsinspektøren 2005. Max Lange skal efter det oplyste være en tyskfødt kunstner.